

УДК 342.922

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.08>

ОЛЕНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА ДЖАФАРОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра поліцейської діяльності та публічного адміністрування;*

 <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>,
e-mail: olenadhafarova@gmail.com;

СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ ШАТРАВА,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем досудового розслідування;*

 <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>,
e-mail: sergshatrava@gmail.com;

ОЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА ПОГОРІЛЕЦЬ,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем досудового розслідування;*

 <https://orcid.org/0000-0003-4739-4441>,
e-mail: helenapogorilets@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ОТРИМУВАЧІВ ОДНОРАЗОВОЇ
ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ В РАЗІ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ)
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНОГО АБО РЕЗЕРВІСТА
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Доведено, що сьогодні законодавцем створено чіткий механізм порядку виплати одноразової грошової допомоги в разі смерті (загибелі) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (зокрема працівника поліції), що свідчить про розуміння важливості здійснення ними заходів із забезпечення національної безпеки та оборони в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Наголошено, що залишається дискусійним питання щодо визначення переліку осіб, яких слід вважати членами сім'ї, що мають право на цю соціальну виплату.

Здійснено науковий аналіз змісту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» від 29 липня 2022 р. № 2489-IX. Розглянуто Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств від 13 березня 2023 р. № 9103, спрямований на встановлення в сімейному законодавстві нового поняття «реєстровані партнери», та чинну постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168» від 27 вересня 2022 р. № 1066, якою запроваджені нові підстави невиклати одноразової грошової допомоги за загиблого стосовно їх відповідності нормам чинного законодавства, актуальності й обґрунтованості ухвалення в умовах сьогодення. Надано авторські пропозиції змін до Кримінального кодексу України, пов'язаних з учиненням державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору.

Звернено увагу, що з'являються нові суспільні явища, які вимагають відповідного врегулювання з боку держави, зокрема це стосується можливого виникнення в майбутньому нових підстав створення сім'ї. Нормотворча база, яка регламентує поняття «сім'я», «члени сім'ї» та визначає конкретний перелік членів сім'ї, доволі велика і потребує вдосконалення як у частині самої її конструкції, так і щодо уточнення юридичного визначення понять «сім'я» та «член сім'ї» в законі. Наголошено на необхідності вирішення цього питання саме на рівні Сімейного кодексу України шляхом закріплення в ньому відповідних дефініцій.

Ключові слова: одноразова грошова допомога, воєнний стан, сім'я, члени сім'ї, загибель (смерть) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста.

Оригінальна стаття

ВСТУП. В умовах становлення правової держави особливої актуальності набувають дослідження в галузі забезпечення особистих немайнових прав людини, зокрема права членів

сім'ї на отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (враховуючи співробітника поліції) унаслідок здійснення ними заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії російської федерації. Соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей є одним із головних напрямів соціальної політики Української держави. Крім того, у ст. 17 Конституції України зазначається, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей¹.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. *Мета* наукової статті полягає у проведенні дослідження особливостей встановлення переліку кола осіб – отримувачів одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста. Основним *завданням* статті є встановлення переваг і відповідних недоліків у підході законодавця та суб'єкта владних повноважень до вирішення проблеми визначення переліку осіб – отримувачів одноразової грошової допомоги та встановленого кола членів сім'ї загиблого, які мають право на цю компенсацію.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдання дослідження постає необхідність здійснити аналіз змісту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» від 29 липня 2022 р. № 2489-IX (далі – Закон № 2489-IX), яким деталізовано перелік осіб, що мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті)², розглянути Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств від

13 березня 2023 р. № 9103 (далі – Законопроект № 9103), спрямований на запровадження в сімейне законодавство нового поняття «реєстровані партнери»³, та постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168» від 27 вересня 2022 р. № 1066 (далі – Постанова № 1066), якою встановлені нові підстави не-виплати одноразової грошової допомоги за загиблого, на предмет їх відповідності нормам чинного законодавства, а також необхідності ухвалення в умовах сьогодення⁴.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. У сімейному праві практично не приділялося безпосередньої уваги дослідженню проблематики визначення переліку суб'єктів, які мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) захисників Вітчизни під час дії воєнного стану. Сутність і значення терміна «сім'я» неодноразово ставали об'єктом дослідження у працях багатьох вітчизняних учених.

Так, на думку В. Гопанчука (2002, с. 30), «сім'я в соціологічному значенні – це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та допомогою». Інша плеяда науковців визначають сім'ю «як об'єднання осіб, що природно формується в реальному житті, ґрунтується на шлюбі, родинності, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами й характеризується спільністю духовного, матеріального життя й інтересів, що забезпечують продовження роду і виховання дітей» (Маслов, Подопрігора, Пушкин, 1972, с. 123). Водночас Ю. Червоний (2004, с. 68) зазначає, що «сім'я – це історично визначена організована соціальна спільність, заснована на шлюбі та кровному спорідненні (або лише на шлюбі чи лише на кровному спорідненні), усиновленні та взятті дітей на виховання, характерними ознаками якої є спільне життя її членів, взаємна

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.07.2023).

² Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 29.07.2022 № 2489-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-20> (дата звернення: 13.07.2023).

³ Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств : від 13.03.2023 № 9103 / ініціатори І. Р. Совсун, В. В. Подгорна, К. О. Рудик та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 : постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 1066 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1066-2022-п> (дата звернення: 13.07.2023).

моральна та матеріальна підтримка і взаємне виховання ними одне одного, насамперед підростаючого покоління». М. Байрачна (2019, с. 59) в межах наукової праці визначає сім'ю як соціально-правовий інститут, побудований на правовідносинах подружжя, а також осіб, які проживають разом (особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, а також діти й інші члени сім'ї), пов'язані спільним побутом, що мають взаємні права, обов'язки й інтереси. Р. Падун (2021, с. 78) пропонує визначати сім'ю «як юридичний зв'язок між фізичними особами, заснований на шлюбі, відносинах родинності, усиновленні та інших підставах, передбачених у законі, який проявляється у наділенні їх на засадах рівності взаємними особистими немайновими та майновими сімейними правами та обов'язками, спільному житті, спільності інтересів та взаємній юридичній відповідальності». Ю. Шевців (2023, с. 206) доводить, що дефініція сім'я «характеризується як мінімум двома доктринами: по-перше, природньо, ця категорія є основою формування суспільства, передумовою побудови держави, соціальним феноменом, котрий заснований та функціонує на основі моральних, релігійних норм, звичаїв та традицій і має глибоку історичну вертикаль виникнення, становлення та функціонування; по-друге, ця категорія в сучасній правовій науці застосовується у різних галузях права, для обумовлення та характеристики сімейних правових відносин, а отже, має юридичну конструкцію».

У сімейному законодавстві поряд із терміном «сім'я» вживається похідний термін «член сім'ї», сутність якого визначено в різних нормативно-правових актах та в численних наукових працях, у яких авторами надавалося власне тлумачення цього поняття.

Так, В. Ватрас (2008, с. 6–7) визначає поняття «члени сім'ї» як «фізичні особи, які пов'язані з конкретною сім'єю шлюбом, родинністю, усиновленням та деякими формами влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, спільним життям, спільністю інтересів, взаємними сімейними правами та обов'язками, які поряд з іншими особами можуть бути суб'єктами сімейних правовідносин». І. Сердечна (2014, с. 93) під поняттям «член сім'ї» (у сімейно-правовому аспекті) розуміє «особу, яка має тісний правовий зв'язок з сім'єю, що ґрунтується на шлюбі, спорідненні, усиновленні, інших формах влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, характеризується спільністю життя та інтересів наявністю взаємних прав і обов'язків, передбачених сімейним законодавством».

Враховуючи наукові позиції вчених, можемо констатувати, що сьогодні у правничій літературі не склалось єдиного підходу щодо розуміння та визначення понять «член сім'ї» та «сім'я». У той же час відсутні практичні наукові розробки щодо соціального забезпечення сімей, які мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, зокрема й працівника поліції, з огляду на нещодавні законодавчі зміни.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. У статті використано відповідну методологію, яка сприяла вирішенню основної мети і завдань за рахунок відповідної сукупності філософських та спеціальних методів дослідження. Використання логіко-семантичного методу сприяло формулюванню авторського підходу до характеристики змісту Законопроекту № 9103, спрямованого на уведення до сімейного законодавства нового поняття «реєстровані партнери», та Постанови № 1066, якою встановлені нові підстави невиклати одноразової грошової допомоги за загиблого. Нормативно-догматичний метод уможливив вивчення правових засад закріплення переліку кола осіб – отримувачів одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста.

Порівняльно-правовий та метод узагальнення надав змогу запропонувати дієві напрями вдосконалення норм чинного кримінального законодавства в частині внесення відповідних змін до ст. 52 Кримінального кодексу України (далі – КК України) шляхом встановлення нового додаткового виду покарання – позбавлення виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, а в санкціях статей 111, 111-1, 111-2 КК України – додаткових видів покарання, які суд може накладати за вчинення державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. 24 лютого 2022 р. російські війська здійснили широкомасштабне вторгнення на територію нашої держави. Головну роль у захисті України відіграє національний сектор безпеки та оборони, а саме Збройні Сили України та інші військові формування, які чинять гідну відсіч окупантові, ефективно обороняючи державу та український народ. Отже, всебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань та членів їхніх сімей стосується основоположних

соціальних прав та є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави. У цьому напрямі перед суспільством та державою постає головне завдання щодо забезпечення високого рівня захисту національних інтересів, у контексті якого створюються належні умови для стабільного розвитку кожної особистості, суспільства та держави (Hetman, Kobrusieva, Dzhaferova, 2022). Державна політика, яку проводить влада, повинна бути ефективною й виглядати як єдиний, цілісний механізм та базуватися на чіткій і науково обґрунтованій стратегії (не повинна виходити за межі чинного законодавства, а тому її ключові складові мають впливати з чинних на цей момент правових актів, крім того, практична реалізація стратегічного напрямку має базуватися на використанні найсучасніших засобів управління) (Shatrava et al., 2020, p. 64). Процес зростання економіки на сучасному етапі розвитку нашої держави багато в чому залежить від адаптації чинного законодавства до законодавства Європейського Союзу в частині впровадження бюджетної децентралізації на регіональному рівні (Шатрава та ін., 2019, с. 267; Dzhaferova, Riabchenko, Artemenko, 2018; Streltsov et al., 2021).

Необхідно зауважити, що соціальний захист і підтримка членів сімей загиблих військовослужбовців регулюється державою. Так, у ст. 40 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено: «Гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до законів України “Про Збройні Сили України”, “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”, “Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей” та іншими законами»¹.

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлено єдину систему соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, гарантовано сприятливі умови для реалізації їхнього конституційного

¹ Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 13.07.2023).

обов'язку щодо захисту Вітчизни в економічній, соціальній та політичній сферах. Також цим нормативним актом передбачене право на виплату одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста або втрати працездатності².

Необхідно зауважити, що визначення членів сім'ї, батьків та утриманців військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста здійснюється відповідно до Сімейного кодексу України (далі – СК України), ухвалення якого стало новим етапом у розвитку сімейного права, якщо порівняти з Кодексом про шлюб та сім'ю України³. У Кодексі про шлюб та сім'ю України терміни «сім'я», «члени сім'ї» використовувались у багатьох статтях, але відповідні визначення або конкретний перелік осіб, які вважаються членами сім'ї, були відсутні. Насамперед СК України вперше вирішив одну з дуже важливих проблем, сформулювавши характерні ознаки сім'ї: спільне проживання, спільний побут та взаємні права та обов'язки (ч. 2 ст. 3)⁴.

Водночас в абз. 2 ч. 2 ст. 3 СК України вказано, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно⁵.

Отже, СК України не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї, а визначає критерії, за наявності яких особи вважаються сім'єю. Такими критеріями є спільне проживання (за винятком можливості роздільного проживання подружжя з поважних причин і дитини з батьками), спільний побут та взаємні права й обов'язки.

Конституційний Суд України (за чотири роки до набрання чинності положень СК України) у п. 6 мотивувальної частини Рішення від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99 висловив концептуальну правову позицію щодо судового

² Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 13.07.2023).

³ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Там само.

⁵ Там само.

правозастосування поняття «член сім'ї», яка «виходить з об'єктивної відмінності його змісту залежно від галузі законодавства»¹. У вищевказаній справі Конституційний Суд України зробив аналіз законодавства, зокрема й сімейного, в якому застосовується поняття «член сім'ї», та намагався дати правове регулювання поняття «член сім'ї», пропонуючи міжгалузеве визначення.

Оскільки кожна галузь права складається з характерних лише для неї засад, предмета, методів правового регулювання, завдань тощо, закріплення уніфікованого поняття «член сім'ї» для всіх галузей права, на наше особисте переконання, неможливе.

Схожі тлумачення до визначення терміна «члени сім'ї» має норма абз. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про встановлення державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій громадського протесту та членам їх сімей» від 21 лютого 2014 р. № 745-VII, якою визначено, що «члени сімей учасників масових акцій громадського протесту – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання»².

Відповідно до ст. 98 Закону України «Про Національну поліцію» право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають члени сім'ї, батьки та утриманці загиблого (померлого) поліцейського. Члени сім'ї та батьки загиблого (померлого) поліцейського

визначаються відповідно до СК України, а утриманці – відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»³.

Поняття «член сім'ї» законодавець використовує також і у кримінальному законодавстві. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 385 КК України не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом⁴. Саме ж визначення того, які особи в розумінні кримінального законодавства вважаються членами сім'ї та близькими родичами, наводиться в п. 1 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України): «близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі»⁵.

Зіставивши визначення, бачимо, що на відміну від СК України, у КПК України наведено конкретний перелік осіб, які вважаються членами сім'ї, водночас у цьому переліку також наведено аналогічні ознаки, встановлені в СК України, з дотриманням яких та чи інша особа може бути визнана членом сім'ї.

Зауважимо, що Податковий кодекс України поділяє членів сім'ї фізичної особи варіантно, за ступенем споріднення. Так, відповідно до підп. 14.1.263 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України до першого ступеня споріднення належать батьки фізичної особи, її чоловік

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») : від 03.06.1999 № 5-рп/99 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99> (дата звернення: 13.07.2023).

² Про встановлення державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій громадського протесту та членам їх сімей : Закон України від 21.02.2014 № 745-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/745-18> (дата звернення: 13.07.2023).

³ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.07.2023).

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.07.2023).

або дружина та діти (зокрема усиновлені); до другого ступеня споріднення належать рідні брати та сестри, баба та дід як з боку матері, так і з боку батька, внуки¹.

Абзацом 9 п. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю» від 19 липня 2006 р. № 999 передбачено, що до членів сім'ї особи з інвалідністю належать громадяни України, які проживають разом з нею, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, опіки або піклування над неповнолітніми дітьми, а також на інших підставах, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, та місце проживання яких зареєстровано в Україні в установленому законодавством порядку².

Порівнюючи зміст вищенаведених кодифікаційних нормативно-правових актів, де законодавець застосовує поняття «член сім'ї», та інших нормативних правових документів, у яких висловлені різні підходи щодо його розуміння, можна стверджувати, що поняття «член сім'ї» є неоднорідною, багатоаспектною та складною категорією.

У зв'язку із цим вважаємо, що доцільно погодитися з позицією І. Чеховської (2013, с. 585) про те, що «в Україні відсутня єдина правова база державної сімейної політики. Будь-які заходи, які застосовуються з боку державних інституцій, в основному спрямовані на індивідуум і майже не враховують інтереси сім'ї як соціального інституту».

Кабінет Міністрів України на виконання указів Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 та «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 р. № 69/202 ухвалив постанову «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168, якою встановлено, що сім'ям загиблих осіб, зазначених у п. 1 цієї Постанови, виплачується

одноразова грошова допомога в розмірі 15 000 000 гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів, передбачених у ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»³.

Законом № 2489-IX, який набув чинності 25 серпня 2022 р., ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» викладено в новій редакції та деталізовано перелік кола осіб, які мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста⁴.

Законодавчою новацією став чітко визначений перелік суб'єктів отримання грошової допомоги за загиблих. Змістовно ними стали: «батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого). Утриманцями вважаються члени сім'ї, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» за загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (особу, звільнену з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення)»⁵.

Заслугують на увагу обставини, які передували ухваленню Закону № 2489-IX. Так, усі супровідні документи до законопроекту (реєстр. № 7415), як-от: пояснювальна записка, подання, висновки, науково-експертний висновок, зауваження Головного юридичного управління, *не містять законодавчої ініціативи та будь-якого правового обґрунтування необхідності викладання ст. 16-1 у новій редакції*,

³ Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-п> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Про внесення змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 29.07.2022 № 2489-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2489-20> (дата звернення: 13.07.2023).

⁵ Там само.

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 13.07.2023).

² Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю : постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2006 № 999 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-п> (дата звернення: 13.07.2023).

зокрема з виключенням терміна «члени сім'ї», а предметом правового регулювання та метою законопроекту ініціаторами взагалі визначалося лише внесення змін до п. 4 ст. 163 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», якими пропонувалося передбачити, що розмір раніше призначеної одноразової грошової допомоги може бути будь-коли переглянутий і підвищений.

При цьому завдання проекту закону полягало у приведенні норми Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у відповідність до рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 р. № 1-р(П)/2022¹.

Незважаючи на вищезазначене, 29 липня 2022 р. Проект Закону «Про внесення змін до статті 16-3 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (щодо окремих питань призначення і виплати одноразової грошової допомоги)» (реєстр. № 7415) був прийнятий у другому читанні та в цілому, зокрема й зі змінами у ст. 16-1.

Отже, можна зробити висновок, що цими змінами значно звужений перелік отримувачів компенсації за загибель (смерть) захисників України, які мають право на грошову допомогу, оскільки він вичерпно конкретизований. На відміну від попередньої редакції, що діяла упродовж восьми років, із тексту статті виключено таку загальну категорію осіб, як «члени сім'ї» загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста. Попередня редакція мала бланкетну норму з посиланням на приписи СК України, що не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї, а визначає критерії, за наявності яких особи вважаються сім'єю.

Наведене дає змогу стверджувати, що нова редакція статті свідчить про зміну позиції законодавця (всупереч правовому висновку Конституційного Суду України від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»)) щодо обов'язкового встановлення фактів спільного прожи-

вання, спільного побуту і взаємних прав й обов'язків членів сім'ї.

Таким чином, законодавець встановив, що на цей час ці критерії не є вирішальною умовою в питанні виплати одноразової грошової допомоги відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168. Заявники є членами сім'ї загиблого через їхнє пряме споріднення та мають право на грошову допомогу.

Отже, можливо констатувати, що нова редакція статті усуває деяких суб'єктів, які проживали однією сім'єю з військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом, від можливості отримання грошової допомоги в разі їх загибелі.

Таким чином, право на отримання соціальної виплати фактично втратили: повнолітні діти загиблого, особи, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, їхні діти, брати, сестри, внуки, баба та дід як з боку матері, так і з боку батька та інші близькі родичі, котрі з ними проживали як одна сім'я, а також діти, які були зачаті за життя батька-військового, але народилися після його загибелі.

Тепер на підставі судового рішення можливо отримати шанс на призначення та виплату допомоги лише тим заявникам, які звернулися за нею щодо загиблих до 25 серпня 2022 р. – дати ухвалення відповідних змін.

Зараз існують проблеми з отриманням вказаною категорією осіб одноразової грошової допомоги за загиблого, яка передбачена ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ, оскільки підставами для нарахування, виплати та отримання цієї компенсації є факт надання відповідних документів для підтвердження існування сімейних відносин із загиблим (померлим) військовослужбовцем, які безпосередньо засвідчують родинний зв'язок за ступенем споріднення, як-от: свідоцтво про народження, свідоцтво про укладення шлюбу тощо². У разі їх відсутності виникає необхідність встановлення в суді факту проживання однією сім'єю, що пов'язано з витратою часу та матеріальних ресурсів.

Як приклад можна навести постанову Верховного Суду у складі колегії суддів

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 16-3 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (щодо окремих питань призначення і виплати одноразової грошової допомоги)» // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1333964> (дата звернення: 13.07.2023).

² Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 13.07.2023).

Касаційного адміністративного суду від 6 липня 2022 р. у справі № 240/5809/18, де оскаржувалося рішення Міністерства оборони України про відмову у виплаті грошової допомоги рідній сестрі загиблого військовослужбовця. Під час розгляду справи підтвердилося, що позивач та її загиблий рідний брат жили разом, вели спільний побут і мали взаємні права та обов'язки. Суд вказав, що позивач є членом сім'ї загиблого і має право на отримання одноразової грошової допомоги, а рішення Міністерства оборони України про відмову є протиправним¹.

Аналогічною є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 квітня 2019 р. у справі № 456/1258/17, де за допомогою звернувся повнолітній син загиблого. Суд підтвердив факт спільного проживання та ведення спільного побуту позивачем та його загиблим батьком, тому позивач є членом сім'ї загиблого та має право на отримання грошової допомоги після загибелі батька-військовослужбовця².

Велика Палата Верховного Суду 22 серпня 2018 р. у справі № 644/6274/16-ц погодились із висновками судів попередніх інстанцій про те, що відносини між заявником та його племінником були сімейними, оскільки чинне на момент розгляду справи в судах першої й апеляційної інстанцій законодавство не передбачало іншого порядку підтвердження факту членства в сім'ї, його встановлення не пов'язувалося з вирішенням спору, а було необхідним для подальшого подання заявником з метою призначення і виплати йому одноразової грошової допомоги за загиблого військовослужбовця-племінника документа, що засвідчував би наявність сімейних відносин між заявником і племінником станом на день загибелі останнього. Також визначено, що обов'язковими умовами для визнання їх членами сім'ї,

крім спільного проживання, є: ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівля майна для спільного користування, участь у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин³.

Також звертаємо увагу, що в постанові від 22 березня 2023 р. у справі № 290/289/22-ц Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що вимоги жінки про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з чоловіком, який загинув під час участі в бойових діях та забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і стримування збройної агресії російської федерації, для отримання одноразової грошової допомоги, яка передбачена Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», не підлягає вирішенню в порядку цивільного судочинства⁴.

Отже, доходимо висновку, що реформований Верховний Суд дотримується позиції, що визначальним критерієм у підтвердженні певного соціального статусу особи та належності до члена сім'ї загиблого для отримання одноразової грошової допомоги залишається факт спільного проживання, спільного побуту, наявність взаємних прав та обов'язків, а кровні зв'язки – вторинні.

Вважаємо за необхідне також звернути увагу на Постанову № 1066, якою внесені зміни до п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168, а саме щодо невиплати одноразової грошової допомоги за загиблого громадянам російської федерації або республіки білорусь та особам, які постійно проживають на територіях цих країн, особам, які засуджені за державну зраду,

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06.07.2022 : справа № 240/5809/18, провадження № К/9901/23345/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105138755> (дата звернення: 13.07.2023).

² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17.04.2019 : справа № 456/1258/17, провадження № К/9901/24557/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81215111> (дата звернення: 13.07.2023).

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.08.2018 : справа № 644/6274/16-ц, провадження № 14-283цс18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011421> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.03.2023 : справа № 290/289/22-ц, провадження № 61-13369ск22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854993> (дата звернення: 13.07.2023).

колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору¹.

Визначальним у цьому аспекті є те, що призначення й виплата одноразової грошової допомоги не здійснюються лише у випадках, визначених ст. 16-4 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», зокрема якщо «загибель (смерть), поранення (контузія, травма або каліцтво), захворювання, інвалідність або часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста є наслідком: а) вчинення ним кримінального або адміністративного правопорушення; б) вчинення ним дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння; в) навмисного спричинення собі тілесного ушкодження, іншої шкоди своєму здоров'ю або самогубства (крім випадку доведення особи до самогубства, встановленого судом); г) подання особою завідомо неправдивих відомостей для призначення і виплати одноразової грошової допомоги»².

Таким чином, перелік підстав для позбавлення права на отримання одноразової грошової допомоги є вичерпним, і три перші з них пов'язані лише з конкретною особою загиблого та обставинами його загибелі (смерті), а саме: смерть є наслідком вчинення активних дій самим військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом.

Єдина підстава невиклати за ознакою «подання особою завідомо неправдивих відомостей для призначення і виплати одноразової грошової допомоги» може бути пов'язана із суб'єктами отримання одноразової грошової допомоги лише в процесі документального підтвердження існування сімейних відносин.

Варто також вказати, що суб'єкт владних повноважень фактично необґрунтовано позбавив компенсації саме її отримувачів на підставі нової ознаки, не передбаченої законодавством, – наявності в них судимості.

Слід зауважити, що, як свідчить міжнародний досвід, під час будь-якої війни існує таке явище, як колабораціонізм та інші, пов'язані кримінальні правопорушення, боротьба з якими є обов'язковою складовою майбутньої перемоги. Тому своєчасним і виправданим є внесення Верховною Радою України у березні 2022 р. змін до КК України, якими визначено поняття колабораціонізму, його форми і відповідальність за нього, а також встановлена кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору.

Але чинне національне кримінальне законодавство, зокрема санкції статей 111 «Державна зрада», 111-1 «Колабораційна діяльність», 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України сьогодні фактично не передбачають такого додаткового виду покарання, як «позбавлення виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста».

Законодавцем визначені доволі чіткі положення про межі і характер здійснення відповідних дискреційних повноважень, наданих Кабінету Міністрів України щодо виплати одноразової грошової допомоги за загиблого, передбаченої ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», лише в частині порядку її призначення та виплати, і жодним чином не надано повноважень на визначення кола суб'єктів для отримання цієї соціальної виплати шляхом виключення з встановленого законодавцем переліку осіб – членів сім'ї, в яких наявна судимість.

Оскільки правообов'язок суб'єкта владних повноважень щодо виконання дискреційних повноважень є способом виконання покладених на нього функцій і завдань, вважаємо, що суб'єкт владних повноважень (Кабінет Міністрів України) в цьому разі вийшов за межі повноважень. Закон, а не підзаконний нормативний акт встановлює перелік осіб – членів сім'ї загиблого для отримання одноразової грошової допомоги.

На практиці в роботі правозастосовчих органів таке звуження кола членів сім'ї може створити труднощі, коли виникають питання щодо сім'ї як єдиного цілісного утворення або окремих членів сім'ї. Для виправлення цієї ситуації логічно внести відповідні зміни до ст. 52 КК України, передбачивши такий додатковий вид покарання, як «позбавлення виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста», а в санкціях статей 111, 111-1, 111-2 КК України серед додаткових

¹ Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 : постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 1066 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1066-2022-п> (дата звернення: 13.07.2023).

² Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 13.07.2023).

видів покарання, які суд може накласти за вчинення державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, передбачити покарання аналогічного змісту.

Протягом останніх двох років спостерігається прагнення законодавця не лише відійти від класичного визначення суті поняття «член сім'ї» способом простого виключення законодавцем цього терміна, а й (в перспективі) включити до встановленої гендерної диференціації суб'єктів сімейних відносин інших осіб шляхом законодавчого закріплення нових понять, які, зокрема, підміняють поняття «сім'я», «члени сім'ї», «сімейний союз». Як приклад вважаємо за необхідне навести зареєстрований 13 березня 2023 р. у Верховній Раді України Законопроект № 9103¹. У пояснювальній записці щодо обґрунтування необхідності його ухвалення зазначено, що актуалізація впровадження інституту реєстрованих партнерств є нагальною потребою, щоб захистити права військових, зважаючи на постійну загрозу життю і здоров'ю партнерів у разі поранення, зникнення безвісти чи загибелі через проведення бойових дій².

Щодо змісту Законопроект № 9103, то звертає на себе увагу сутність статей 1, 8, 19. Так, у ст. 1 пропонується таке: «Реєстрованим партнерством є зареєстрований в порядку, визначеному цим Законом, добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб (курсив наш. – С. Ш.), однієї чи різної статі... Реєстровані партнери вважаються один щодо одного близькими родичами». У статті 8 йдеться: «Реєстровані партнери є членами сім'ї (курсив наш. – С. Ш.), які мають право на призначення пенсії, на отримання грошової допомоги та на інші соціальні гарантії, у випадках передбачених законодавством». Стаття 19 зазначає: «Реєстровані партнери набувають статусу члена сім'ї (курсив наш. – С. Ш.) першого ступеня споріднення одне щодо одного»³.

¹ Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств : від 13.03.2023 № 9103 / ініціатори І. Р. Совсун, В. В. Подгорна, К. О. Рудик та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 13.07.2023).

² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1681896> (дата звернення: 13.07.2023).

³ Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств : від 13.03.2023 № 9103 / ініціатори І. Р. Совсун, В. В. Подгорна, К. О. Рудик та ін. // БД

Подібні формулювання в тексті повторюються неодноразово. Тобто ініціатори Законопроект № 9103 категорично наполягають, що в їхньому розумінні одностатева пара де-факто є сімейним подружжям, саме тому всюди використовуються слова і словосполучення «сім'я», «сімейний союз», «спорідненість першого ступеня».

Окрім основного тексту, переважна більшість сторінок Законопроект № 9103 присвячена необхідності внесення змін в усі пов'язані чинні закони і кодекси. Зміни і доповнення пропонується викласти таким чином, щоб після слів «сім'я», «член сім'ї», «чоловік», «дружина», «подружжя» в усіх без винятку випадках через кому було додане словосполучення «реєстрований партнер» або «реєстроване партнерство».

Зокрема, що стосується виплати одноразової грошової допомоги за загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, то в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» пропонується «у пункті першому статті 16-1 після слів та символів “один із подружжя, який не одружився вдруге” додати слова та символи “або не зареєстрував реєстроване партнерство з іншою особою, реєстрований партнер, який не перебуває у повторному реєстрованому партнерстві чи шлюбі”»⁴.

Але викликає подив, чому тоді ініціатори Законопроект № 9103 водночас не пропонують внести відповідні зміни до підп. 14.1.263 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, який визначає склад терміна «члени сім'ї» та стосується порядку сплати ними податку на доходи фізичних осіб. Також у Законопроекті № 9103 відсутні пропозиції щодо внесення відповідних змін до КПК України.

Вбачається, що реєстрованим партнерам переважно потрібне право для отримання безлічі додаткових соціальних пільг та виплат, без будь-яких обов'язків перед державою та суспільством.

Також зауважимо, що згідно з ч. 4 ст. 19 Законопроект № 9103 пропонується доповнити ст. 3 СК України, в якій зараз чітко визначено сутність сім'ї: «сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки», новим абзацом: «Реєстровані партнери є сім'єю

«Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 13.07.2023).

⁴ Там само.

незалежно від того, чи проживають вони фактично разом та чи ведуть спільно домашнє господарство».

З подібними твердженнями навряд чи можна погодитись, оскільки автори законодавчої ініціативи пропонують наділити зареєстроване партнерство всіма правами і привілеями сім'ї, водночас для такої «сім'ї» пропонують законодавцю зробити винятки, необґрунтовано визнавши необов'язковими такі критерії сім'ї, як «проживання разом» та «ведення спільного господарства».

Зважаючи на ключові декларативні аргументи про майнові й медичні аспекти необхідності ухвалення Законопроєкту № 9103, дискусійним є питання: яке спільне майно реєстровані партнери хочуть ділити чи кого дотримуватись в лікарняному закладі, якщо вони взагалі разом не проживають і спільного господарства не ведуть?

Завершуючи висвітлення цього питання, доходимо висновку, що Законопроєкт № 9103 створює підміну понять щодо термінів «сім'я», «члени сім'ї», «сімейний союз» у зв'язку з невідповідністю національному законодавству.

З приводу вказаного доречним навести позицію О. Явор (2019, с. 49), яка звертає увагу, що «з урахуванням специфіки сімейних прав, гарантованих ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у врегулюванні юридичних фактів у сімейно-правовій сфері мають враховуватись межі державного впливу на відносини, що складаються в сім'ї, а також дотримуватись баланс у нормуванні загально-правових відносин та приватних сімейних відносин особистого характеру, які взагалі не повинні регулюватися законом або мають піддаватися мінімальному нормативному впливу».

ВИСНОВКИ. На підставі вищевикладеного слід констатувати, що сьогодні законодавцем створено чіткий механізм порядку виплати одноразової грошової допомоги в разі смерті (загибелі) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (зокрема й працівника поліції), що свідчить про розуміння важливості здійснення ними заходів із за-

безпечення національної безпеки та оборони в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну. Водночас залишається дискусійним питання щодо визначення переліку осіб, яких слід відносити до членів сім'ї, що мають право на цю соціальну виплату.

Було зроблено спробу здійснити науковий аналіз змісту Закону № 2489-IX, яким *вперше* за останні вісім років *змінено та конкретизовано перелік осіб*, що мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, та, зокрема, *виключено взагалі поняття «член сім'ї»*; розглянуто Законопроєкт № 9103, *спрямований на встановлення в сімейному законодавстві нового поняття «реєстровані партнери»* та чинну Постанову № 1066, якою запроваджені *нові підстави не-виплати одноразової грошової допомоги* за загиблого на предмет їх відповідності нормам чинного законодавства, актуальності й обґрунтованості прийняття в умовах сьогодення, запропоновані власні пропозиції змін до КК України, пов'язаних з учиненням державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, та зауваження щодо їх вирішення для покращення правотворчого процесу.

У той же час потрібно враховувати, що постійно виникають і трансформуються ті чи інші правовідносини, з'являються нові суспільні явища, що вимагає відповідного врегулювання з боку держави, зокрема це стосується й можливого виникнення в майбутньому нових підстав створення сім'ї. Нормотворча база, яка регламентує поняття «сім'я», «члени сім'ї» та конкретний перелік членів сім'ї доволі велика й потребує вдосконалення як в частині самої її конструкції, так і щодо уточнення юридичного визначення понять «сім'я» та «член сім'ї» у законі.

Власне, сьогодні вбачається необхідність вирішення цього питання саме на рівні СК України шляхом закріплення в ньому відповідних норм дефініцій.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Байрачна М. І. Функції сім'ї у сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 57–60. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/15.pdf (дата звернення: 13.07.2023).
2. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 19 с.
3. Маслов В. Ф., Подопрігора З. А, Пушкин А. А. Действующее законодательство о браке и семье. Харьков : Вища школа, 1972. 212 с.
4. Падун Р. В. Визначення сім'ї як правової категорії та особливого феномену суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 68. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.12>.

5. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві: нормативний та доктринальний підходи. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 88–95.
6. Сімейне право України : підручник / за ред. В. С. Гопанчука. Київ : Істина, 2002. 304 с.
7. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2004. 464 с.
8. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації : монографія. Кам'янець-Подільський : Рута, 2013. 736 с.
9. Шатрава С. О., Храмцов О. М., Коломоєць Н. В., Тищенко І. О. Особливості бюджетної децентралізації в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2019. № 28, т. 1. С. 264–271. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i28.163048>.
10. Шевців Ю. Юридичний аналіз поняття «сім'я» та суб'єктів сімейних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 76, т. 1. С. 201–207. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.31>.
11. Явор О. «Сімейне життя» в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 44–51. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.31>.
12. Dzhafarova O., Riabchenko O., Artemenko I. Structural and legal analysis of banking safety in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 5. Pp. 67–74. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-67-74>.
13. Hetman Ye., Kobrusieva Ye., Dzhafarova O. Administrative and legal regulation of the national security system of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. 2022. Vol. 30, Iss. 1. Pp. 176–190.
14. Shatrava S., Tsybulnyk N., Bezpalova O., Muzychuk O. Public Administration as a Form of Realization of Public Authority. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, Iss. 30. Pp. 60–66. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.30.06.6>.
15. Streltsov V., Bezpalova O., Dzhafarova O., Shatrava S., Kisiliuk E. Approaches for Assessing the Public Administration Activities in the Field of Ensuring Economic Security // 37th IBIMA Conference (Cordoba, Spain, 30–31 May 2021). URL: <https://ibima.org/accepted-paper/approaches-for-assessing-the-public-administration-activities-in-the-field-of-ensuring-economic-security/> (дата звернення: 13.07.2023).

Надійшла до редакції: 17.07.2023

Прийнята до опублікування: 19.08.2023

REFERENCES

1. Bairachna, M. I. (2019). Functions of the family in the family law of Ukraine. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 3, 57–60. http://www.lsej.org.ua/3_2019/15.pdf.
2. Chekhovska, I. V. (2013). *State family policy in Ukraine: theory and practice of implementation*. Ruta.
3. Chervonyi, Yu. S. (Ed.). (2004). *Family law of Ukraine*. Truth.
4. Dzhafarova, O., Riabchenko, O., & Artemenko, I. (2018). Structural and legal analysis of banking safety in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(4), 67–74. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-67-74>.
5. Hetman, Ye., Kobrusieva, Ye., & Dzhafarova, O. (2022). Administrative and legal regulation of the national security system of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*, 30(1), 176–190.
6. Hopanchuk, V. S. (Ed.). (2002). *Family law of Ukraine*. Truth.
7. Maslov, V. F., Podoprighora, Z. A., & Pushkin, A. A. (1972). *Current legislation on marriage and family*. High school.
8. Padun, R. V. (2021). Defining the family as a legal category and a special phenomenon of social relations. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 68, 75–79. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.12>.
9. Serdechna, I. L. (2014). To the issue of the concept of “member of the family” in family law: normative and doctrinal approaches. *University Scientific Notes*, 4, 88–95.
10. Shatrava, S. O., Khramtsov, O. M., Kolomoiets, N. V., & Tyshchenkova, I. O. (2019). Specifics of budget decentralization in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 28(1), 264–271. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i28.163048>.
11. Shatrava, S., Tsybulnyk, N., Bezpalova, O., & Muzychuk, O. (2020). Public Administration as a Form of Realization of Public Authority. *Amazonia Investiga*, 9(30), 60–66. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.30.06.6>.
12. Shevtsiv, Yu. (2023). Legal analysis of the concept of “family” and subjects of family legal relations. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 76(1), 201–207. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.31>.
13. Streltsov, V., Bezpalova, O., Dzhafarova, O., Shatrava, S., & Kisiliuk, E. (2021, May 30–31). *Approaches for Assessing the Public Administration Activities in the Field of Ensuring Economic Security* [Conference

presentation abstract]. 37th IBIMA Conference, Cordoba, Spain. <https://ibima.org/accepted-paper/approaches-for-assessing-the-public-administration-activities-in-the-field-of-ensuring-economic-security/>.

14. Vatras, V. A. (2008). *Subjects of family legal relations* [Candidate thesis, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine].

15. Yavor, O. (2019). "Family life" as interpreted by the European Court of Human Rights. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 10, 44–51. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.31>.

Received the editorial office: 17 July 2023

Accepted for publication: 19 August 2023

OLENA VIACHESLAVIVNA DZHAFAROVA,

*Doctor of Law, Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Police Activity and Public Administration;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>,
e-mail: olenadzhafarova@gmail.com;*

SERHII OLEKSANDROVYCH SHATRAVA,

*Doctor of Law, Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Research Laboratory on the Issues of Pre-trial Investigation;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>,
e-mail: sergshatrava@gmail.com;*

OLENA VALERIIVNA POHORILETS,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Research Laboratory on the Issues of Pre-trial Investigation;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4739-4441>,
e-mail: helenapogorilets@gmail.com*

PECULIARITIES OF DETERMINING THE CIRCLE OF RECIPIENTS OF ONE-TIME FINANCIAL ASSISTANCE IN CASE OF DEATH OF A SERVICEMAN, PERSON LIABLE FOR MILITARY SERVICE OR RESERVIST UNDER MARTIAL LAW

It has been proved that today the legislator has created a clear mechanism for the procedure for payment of a one-time financial assistance in the event of death of a serviceman, person liable for military service or a reservist (including a police officer), which indicates that they understand the importance of taking measures to ensure national security and defence in the context of a full-scale invasion of Ukraine by Russian Federation. It has been stressed that the issue of determining the list of persons who should be considered family members entitled to this social payment remains controversial.

A scientific analysis of the content of the Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families" regarding the Appointment and Payment of a One-time Financial Allowance" dated 29 July 2022 No. 2489-IX has been carried out. It has been considered the Draft Law on the Institute of Registered Partnerships No. 9103 dated 13 March 2023, aimed at establishing a new concept of "registered partners" in family law, and the current Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Amendments to Clause 2 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28 February 2022 No. 168" dated 27 September 2022, No. 1066, which introduced new grounds for non-payment of a one-time financial assistance for the deceased, in terms of their compliance with the current legislation, relevance and validity of their adoption in the current conditions. The author's proposals for amendments to the Criminal Code of Ukraine related to high treason, collaboration, and aiding and abetting the aggressor state have been presented.

The attention has been drawn to the emergence of new social phenomena which require appropriate regulation by the State, in particular, this concerns the possible emergence of new grounds for family formation in the future. The legal framework that regulates the concepts of "family", "family members" and defines a specific list of family members is quite extensive and needs to be improved both in terms of its very design and in terms of clarifying the legal definition of the concepts of "family" and "family member" in the law. The necessity of addressing this issue at the level of the Family Code of Ukraine by enshrining the relevant definitions in it has been emphasised.

Key words: *one-time financial assistance, martial law, family, family members, death of a serviceman, person liable for military service or a reservist.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Джафарова О. В., Шатрава С. О., Погорілець О. В. Особливості визначення кола отримувачів одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста в умовах дії воєнного стану. *Право і безпека*. 2023. № 3 (90). С. 88–101. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.08>.

Citation (APA): Dzhafarova, O. V., Shatrava, S. O., & Pohorilets, O. V. (2023). Peculiarities of determining the circle of recipients of one-time financial assistance in case of death of a serviceman, person liable for military service or reservist under martial law. *Law and Safety*, 3(90), 88–101. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.08>.